

Inhoud

Voorwoord	1
1 Theosofie en de Theosophical Society	
Betekenis van de naam	3
Het beleid van de Theosophical Society	6
De wijsheid-religie is in elk tijdperk esoterisch	8
Theosofie is geen boeddhisme	12
2 Exoterische en esoterische theosofie	
Wat de hedendaagse Theosophical Society niet is	15
Theosofen en leden van de TS	18
Het verschil tussen theosofie en occultisme	22
Het verschil tussen theosofie en spiritisme	24
Waarom vindt de theosofie erkenning?	30
3 De werkwijze van de TS	
De doelstellingen van de Society	34
De gemeenschappelijke oorsprong van de mens	35
Onze andere doelstellingen	40
De heiligheid van de gelofte	41
4 Het verschil tussen de Theosophical Society en de theosofie	
Zelfverbetering	44
Het abstracte en het concrete	47
5 De basisleringen van de theosofie	
Over God en het gebed	51
Is bidden noodzakelijk?	55
Bidden doodt het zelfvertrouwen	59
De oorsprong van de menselijke ziel	61
De boeddhistische leringen over het bovenstaande	63

6 Theosofische leringen over de natuur en de mens	
Het één-zijn van alles in alles	68
Evolutie en illusie	69
De zevenvoudige samenstelling van onze planeet	71
De zevenvoudige aard van de mens	73
Het verschil tussen ziel en geest	75
De Griekse leringen	78
7 De verschillende toestanden na de dood	
De fysieke en de spirituele mens	82
Over eeuwige beloning en straf; en over nirvāṇa	88
De verschillende ‘beginselen’ in de mens	94
8 Over reïncarnatie of wederbelichaming	
Wat is geheugen volgens de theosofische leer?	99
Waarom herinneren we ons onze vorige levens niet?	102
Individualiteit en persoonlijkheid	107
Beloning en straf van het ego	110
9 Kāmaloka en devachan	
Het lot van de lagere ‘beginselen’	115
Waarom theosofen niet geloven in de terugkeer van zuivere ‘geesten’	117
Enkele woorden over de skandha’s	123
Het bewustzijn na de dood en na de geboorte	126
Wat wordt er precies met vernietiging bedoeld?	130
Duidelijke termen voor de zeven beginselen	137
10 De aard van ons denkbeginsel	
Het mysterie van het ego	142
De samengestelde aard van manas	146
De leer wordt in het evangelie van Johannes onderwezen	149
11 De mysteries van reïncarnatie	
Periodieke wederbelichamingen	158
Wat is karma?	161
Wie zijn zij die weten?	174

Het verschil tussen geloof en kennis; blind of op redenering gebaseerd geloof	176
Heeft God het recht te vergeven?	180
12 Wat is praktische theosofie?	
Plicht	184
Hoe staat de TS tegenover politieke hervormingen?	187
Zelfopoffering	191
Naastenliefde	195
Theosofie voor het volk	198
Hoe de leden de Society kunnen helpen	200
Wat een theosoof niet moet doen	201
13 Misvattingen over de Theosophical Society	
Theosofie en ascese	207
Theosofie en het huwelijk	210
Theosofie en onderwijs	211
Waarom is er zoveel vooroordeel tegen de TS?	217
Is de Theosophical Society een winstgevende onderneming?	224
De medewerkers van de TS	228
14 De ‘theosofische mahātma’s’	
Zijn het ‘verlichte geesten’ of ‘verdoemde geesten’?	230
Het misbruik van heilige namen en woorden	239
15 De toekomst van de Theosophical Society	243
Verklarende woordenlijst	247
Appendix	309
Index	315

Voorwoord

Het doel van dit boek wordt door de titel ervan, *Sleutel tot de theosofie*, nauwkeurig weergegeven en hoeft daarom niet uitgebreid te worden toegelicht. Het is geen volledig handboek over theosofie maar alleen een sleutel die de deur opent naar een diepere studie. Het boek schetst de hoofdlijnen van de wijsheid-religie en licht haar basisbeginselen toe; het rekent tegelijkertijd af met de verschillende bezwaren die een westerse belangstellende maakt, en probeert onbekende begrippen zo eenvoudig mogelijk en in zo duidelijk mogelijke taal te presenteren. Dat het de theosofie begrijpelijk zou kunnen maken zonder mentale inspanning van de kant van de lezer, is te veel verwacht; maar als iets nog onduidelijk blijft, dan ligt dit hopelijk aan de denkbeelden en niet aan het taalgebruik, aan de diepgang en niet aan verwarring.

Voor luie of trage denkers moet de theosofie een raadsel blijven, want zowel in de mentale als in de spirituele wereld moet iedereen door eigen inspanning vooruitkomen. De schrijfster kan niet voor de lezer denken, en die zou ook niet beter af zijn als zo'n plaatsvervangend denken mogelijk was. Belangstellenden in de Theosophical Society en haar werk vroegen al lang om een uiteenzetting zoals deze. Door technische termen zoveel mogelijk te vermijden zal dit boek hopelijk inzicht schenken aan veel mensen die al interesse tonen maar die nog geen duidelijk beeld hebben van de theosofie.

De schrijfster heeft geprobeerd om dat deel van de spiritistische leringen over het leven na de dood dat waar is, voorzichtig los te maken van dat wat onwaar is, en om de werkelijke aard van de spiritistische verschijnselen duidelijk te maken. Eerdere soortgelijke uiteenzettingen hebben veel boze gevoelens gewekt die over het hoofd van de toegewijde schrijfster werden uitgestort; de spiritisten geloven, zoals veel mensen, liever wat prettig is dan wat waar is, en ze worden erg boos op iemand die een aangename illusie verbrijzelt. Het afgelopen jaar is de theosofie het doelwit geweest van elke giftige pijl van het spiritisme; alsof de vijandigheid van bezitters van een halve waarheid tegenover bezitters van de hele waarheid groter is dan die tegenover mensen die over geen enkele waarheid beschikken.

De schrijfster bedankt van harte de vele theosofen die wenken en

vragen hebben ingezonden of op een andere manier hebben geholpen bij het schrijven van dit boek. Door hun hulp zal het boek des te bruikbaar-
baarder zijn, en dat is hun grootste beloning.

HPB

Theosofie en de Theosophical Society

Betekenis van de naam

Vraag: Men spreekt over de theosofie en haar leringen vaak als een nieuwe religie. Is het een religie?

HPB: Dat is ze niet. Theosofie is goddelijke kennis of wetenschap.

Vr.: Wat is de werkelijke betekenis van het woord?

HPB: ‘Goddelijke wijsheid’, θεοσοφία (theosophia), of wijsheid van de goden, zoals θεογονία (theogonia) afstamming van de goden is. Het Griekse woord θεός (theos) betekent een god, een van de goddelijke wezens, beslist niet ‘God’ in de betekenis die er in onze tijd aan wordt gehecht. Daarom is ze niet ‘wijsheid van God’, zoals sommigen haar hebben vertaald, maar *goddelijke wijsheid*, zoals de goden die bezitten. Het woord is vele duizenden jaren oud.

Vr.: Wat is de oorsprong van de naam?

HPB: Die is tot ons gekomen van de Alexandrijnse filosofen, die waarheidsminnaars, philalethen, worden genoemd, van φίλ (phil) ‘minnend’ en ἀλήθεια (aletheia) ‘waarheid’. De naam theosofie dateert uit de derde eeuw van onze jaartelling en komt voor het eerst voor bij Ammonius Saccas en zijn leerlingen,¹ die het eclecticisch theosofisch stelsel invoerden.

---

¹Ook analogeten genoemd. Prof. Alex. Wilder, lid van de TS, heeft in zijn *New Platonism and Alchemy* (1869), ‘Eclectic Philosophy’, blz. 3, uiteengezet dat ze zo werden genoemd ‘omdat het bij hen gebruikelijk was alle heilige legenden en verhalen, mythen en mysteries, te verklaren volgens de regel of het beginsel van analogie en overeenkomst; zodat gebeurtenissen waarvan werd verteld dat ze in de uiterlijke wereld hebben plaatsgevonden, beschouwd werden als een weergave van werkingen en ervaringen van de menselijke ziel.’ Ze werden ook neoplatonisten genoemd. Hoewel de theosofie, of het eclecticisch theosofisch stelsel, gewoonlijk in de derde eeuw wordt geplaatst, moet haar oorsprong toch ouder zijn, als we Diogenes Laërtius mogen geloven, want hij schrijft het stelsel

Vr.: Wat was het doel van dit stelsel?

HPB: In de eerste plaats om zijn aanhangers, en alle ‘minnaars van de waarheid’, bepaalde verheven ethische waarheden in te prenten. Vandaar het motto dat de Theosophical Society heeft aangenomen: ‘Er is geen religie hoger dan de waarheid.’

De eclecticische theosofie kende drie hoofdpunten: (1) Geloof in één absolute, onbegrijpelijke en hoogste godheid, of oneindige essentie, die de oorsprong is van de hele natuur en van al wat is, zichtbaar en onzichtbaar. (2) Geloof in de eeuwige, onsterfelijke natuur van de mens, omdat ze dezelfde essentie heeft als de universele ziel waaruit ze emaneert. (3) Theürgie of ‘goddelijk werk’, of *een werk van goden voortbrengend*; van theoi, ‘goden’, en ergein, ‘werken’. Deze term is al heel oud, maar was niet algemeen in gebruik omdat hij tot de woordenschat van de MYSTERIËN behoorde. Het was een mystiek geloof – in de praktijk bewezen door ingewijde adepten en priesters – dat de mens, door zich even zuiver te maken als de onstoffelijke wezens, d.w.z. door terug te keren tot zijn oorspronkelijke, natuurlijke zuiverheid, de goden ertoe kon bewegen om de goddelijke mysteriën aan hem te onthullen en ze soms zelfs subjectief of objectief zichtbaar te maken. Het was het transcendente aspect van wat nu spiritisme wordt genoemd; maar omdat het volk het had misbruikt en verkeerd had opgevat, waren sommigen het als necromantie gaan beschouwen, en werd het algemeen verboden.

Een verwrongen versie van de theürgie van Iamblichus is nog blijven voortleven in de ceremoniële magie van sommige hedendaagse kabbalisten. De hedendaagse theosofie mijdt en verwerpt deze twee soorten magie en ‘necromantie’ als zeer gevaarlijk. Echte *goddelijke* theürgie vereist een bijna bovenmenselijke zuiverheid en heiligheid van leven; anders glijdt ze af tot mediumschap of zwarte magie. De rechtstreekse leerlingen van Ammonius Saccas – die theodidaktos, ‘door god onderwezen’, werd genoemd – zoals Plotinus en zijn volgeling Porphyrius, wezen de theürgie aanvankelijk af, maar werden er ten slotte door Iamblichus mee verzoend. Iamblichus schreef een werk over theürgie getiteld *De mysteriis*, onder de naam van zijn eigen mees-

---

toe aan een Egyptische priester, Pot-Amun, die in het begin van de ptolemeïsche dynastie leefde. Dezelfde schrijver vertelt ons dat de naam Koptisch is en een aan Amun – de god van wijsheid – toegewijde betekent. Theosofie is het equivalent van brahmavidyā, goddelijke kennis.

ter, een beroemde Egyptische priester, Abammon geheten.

Ammonius Saccas was de zoon van christelijke ouders, en omdat hij vanaf zijn jeugd een afkeer had van het dogmatische christendom, werd hij neoplatonist; er wordt over hem gezegd, evenals over J. Böhme en andere grote zieners en mystici, dat goddelijke wijsheid hem in dromen en visioenen werd geopenbaard. Vandaar zijn benaming theodidaktos. Hij besloot alle religieuze stelsels met elkaar te verzoenen, en één universeel geloof, gebaseerd op ethiek, te stichten, door aan te tonen dat ze dezelfde oorsprong hebben. Zijn leven was zo onberispelijk en zuiver, zijn kennis zo diepgaand en veelomvattend, dat verschillende kerkvaders in het geheim zijn leerlingen waren. Clemens van Alexandrië spreekt erg lovend over hem.

Plotinus, de ‘Johannes’ van Ammonius, was eveneens een algemeen gerespecteerde en gewaardeerde figuur; hij was onkreukbaar en had een bijzonder diepe kennis. Toen hij 39 was, vergezelde hij de Romeinse keizer Gordianus en diens leger naar het Oosten, om onderricht te worden door de wijzen van Bactrië en India. Hij had een school voor filosofie in Rome. Porphyrius, zijn leerling, wiens werkelijke naam Malek was (een vergriekste jood), verzamelde alle geschriften van zijn leermeester. Porphyrius was zelf ook een groot schrijver en gaf een symbolische interpretatie van enkele delen uit de geschriften van Homerus. Het meditatiestelsel waar de philalethen gebruik van maakten, was de extase, een stelsel dat verwant is aan Indiase yogabeoefening. Wat over de Eclectische School bekend is danken we aan Origenes, Longinus en Plotinus, rechtstreekse leerlingen van Ammonius.¹

Het belangrijkste doel van de stichters van de Eclectische Theosofische School was een van de drie doelstellingen van haar huidige opvolgster, de Theosophical Society, namelijk om alle religies, sekten en volkeren in een gemeenschappelijk ethisch stelsel, gebaseerd op eeuwige waarheden, met elkaar te verzoenen.

Vr.: Hoe kunt u aantonen dat dit niet een onmogelijke droom is, en dat alle wereldreligies inderdaad op één en dezelfde waarheid zijn gebaseerd?

HPB: Door een vergelijkende studie en analyse. De ‘wijsheid-religie’ was in de oudheid één; en het één-zijn van de oorspronkelijke

---

¹ Vgl. A. Wilder, *New Platonism and Alchemy*, 1869, ‘The Eclectic Philosophy’, blz. 3-20.

religieuze filosofie wordt ons bewezen door de identieke leringen die aan de ingewijden werden gegeven tijdens de MYSTERIËN, een instelling die eens algemeen verspreid was. ‘Alle oude erediensden wijzen op het bestaan van één theosofie die eraan voorafging. De sleutel waarmee er één ontsloten kan worden, moet ze allemaal ontsluiten; anders kan het niet de juiste sleutel zijn.’¹

Het beleid van de Theosophical Society

Vr.: In de tijd van Ammonius waren er verschillende oude, grote religies, en alleen al in Egypte en Palestina waren er talrijke religieuze stromingen. Hoe kon hij die met elkaar verzoenen?

HPB: Door dat te doen wat wij nu opnieuw proberen te doen. De neoplatonisten vormden een grote groep en behoorden tot verschillende religieuze filosofieën;² en dat geldt ook voor de huidige theosofen. In die tijd bevestigde Aristobulus dat de ethiek van Aristoteles de *esoterische* leringen van de mozaïsche wet weergaf; Philo Judaeus probeerde de *Pentateuch* in overeenstemming te brengen met de filosofie van Pythagoras en Plato; en Josephus toonde aan dat de essenen van Karmel eenvoudig de navolgers en volgelingen van de Egyptische therapeutae (de genezers) waren. Dat gebeurt ook in onze tijd.

We kunnen de afstammingslijn van elke christelijke geloofsleer, en ook van elke geloofsgemeenschap, zelfs de kleinste, duidelijk weer geven. Laatstgenoemde zijn de kleinere twijgen of loten die aan de grotere takken zijn gegroeid, maar de twijgen en de takken ontspringen aan dezelfde stam – de WIJSHEID-RELIGIE. Het doel van Ammonius was om dit te bewijzen; hij probeerde de heidenen en christenen, joden en afgodendienaars ertoe te bewegen hun geschillen en twisten op te geven,

---

¹ Wilder, *Op.cit.*, blz. 11.

² Onder Philadelphus werd de joodse leer in Alexandrië gevestigd, en al gauw werden de Helleense leraren geduchte concurrenten van het College van rabbi's van Babylon. De schrijver van *New Platonism* (blz. 4) merkt zeer terecht op: ‘In die tijd werden daar naast de filosofieën van Griekenland de stelsels van de boeddhisten, van de zoroastriërs, en de Vedānta, verkondigd. Geen wonder dat wijze mensen vonden dat er aan de woordenstrijd een einde zou moeten komen, en dachten dat het mogelijk was om uit die verschillende leringen één harmonisch stelsel af te leiden. . . . Panaenus, Athenagoras, en Clemens waren uitstekend onderlegd in de platonische filosofie en begrepen dat deze in essentie één is met de oosterse stelsels.’

en vooral te bedenken dat ze allemaal dezelfde waarheid bezitten, ieder in zijn eigen vorm, en allemaal kinderen zijn van een gemeenschappelijke moeder.¹ Dat is eveneens het doel van de theosofie.

Vr.: Welke gezaghebbende bronnen heeft u om dit over de oude theosofen van Alexandrië te kunnen zeggen?

HPB: Een bijna ontelbaar aantal bekende schrijvers. Mosheim, één van hen, zegt dat:

Ammonius onderwees dat de religie van het volk hand in hand ging met de filosofie, en dat ze met deze het lot had gedeeld om door puur menselijke waandenkbeelden, bijgeloof, en leugens geleidelijk te worden verminkt en verduisterd; dat ze daarom tot haar oorspronkelijke zuiverheid moest worden teruggebracht door haar van die verminkingen te ontdoen en volgens filosofische beginselen te verklaren; en dat alles wat Christus voor ogen stond was de wijsheid van de Ouden weer in haar oorspronkelijke zuiverheid te herstellen; het gangbare bijgeloof in te perken, en de vele dwalingen die in de verschillende volksreligies waren binnengedrongen ten dele te verbeteren en ten dele uit te roeien.²

Ook dit is precies wat de theosofen nu zeggen. Maar terwijl de grote philaleet in het beleid dat hij volgde werd gesteund en geholpen door twee kerkvaders, Clemens en Athenagoras, door alle geleerde rabbi's van de synagoge, de academie en het gymnasium, en een gemeenschappelijke leer voor iedereen onderwees, ontvangen wij, die zijn voorbeeld navolgen, geen erkenning, maar worden uitgescholden en

---

¹ Mosheim zegt over Ammonius: 'Omdat hij inzag dat niet alleen de filosofen van Griekenland, maar ook alle filosofen van de onontwikkelde volkeren op elk essentieel punt volmaakt met elkaar in overeenstemming waren, stelde hij zich tot taak om de duizend leringen van al die verschillende scholen toe te lichten om te laten zien dat ze allemaal uit een en dezelfde bron zijn voortgekomen en alle op een en hetzelfde doel gericht zijn.' Als de schrijver over Ammonius in de *Edinburgh Encyclopaedia* weet waar hij het over heeft, dan beschrijft hij de huidige theosofen, hun overtuiging en hun werk, want over de theodidaktos zegt hij: 'Hij nam de leringen aan die hij in Egypte had ontvangen (de esoterische waren die uit India) over het heelal en de godheid, gezien als één groot geheel; over de eeuwigheid van de wereld . . . en vormde een stelsel van ethische training dat gewone mensen in staat stelde volgens de wetten van hun land en van de natuur te leven, maar van de wijzen vroeg hij dat ze door contemplatie hun denken verheieven.' (Wilder, *Op.cit.*, blz. 5.)

² Wilder, *Op.cit.*, blz. 5-6.

vervolgd. Het blijkt dus dat de mensen 1500 jaar geleden verdraagzamer waren dan ze in deze *verlichte* eeuw zijn.

Vr.: Werd Ammonius door de kerk aangemoedigd en gesteund omdat hij, ondanks zijn ketterijen, toch het christendom onderwees en een christen was?

HPB: Helemaal niet. Hij werd als christen geboren, maar heeft het christendom van de kerk nooit aanvaard. Wilder zegt over hem:

Hij hoefde zijn leringen slechts uiteen te zetten ‘in overeenstemming met de oude geschriften van Hermes, die Plato en Pythagoras ook al kenden en waarop ze hun filosofie baseerden.’ Omdat hij dezelfde leringen aantrof in de inleiding tot het *Evangelie naar Johannes*, veronderstelde hij terecht dat het de bedoeling van Jezus was geweest de grote wijsheidsleer in haar oorspronkelijke staat te herstellen. De verhalen in de *Bijbel* en de legenden over de goden beschouwde hij als allegorieën die de waarheid illustreren, of anders als fabels die moesten worden verworpen. . . . De *Edinburgh Encyclopaedia* zegt bovendien: ‘Hij erkende dat Jezus Christus een voortreffelijk *mens* was en de ‘vriend van God’, maar beweerde dat het niet zijn bedoeling was de aanbidding van demonen (goden) geheel af te schaffen; zijn enige doel was de oude religie te zuiveren.’¹

De wijsheid-religie is in elk tijdperk esoterisch

Vr.: Hoe kan men zeker weten dat dit de leringen van Ammonius Saccas zijn, omdat hij nooit iets op schrift heeft gesteld?

HPB: Ook Boeddha, Pythagoras, Confucius, Orpheus, Socrates, en zelfs Jezus hebben geen geschriften nagelaten. Toch zijn de meesten van hen historische figuren en zijn al hun leringen blijven bestaan. De leerlingen van Ammonius (onder wie Origenes en Herennius) hebben verhandelingen geschreven en hebben zijn ethiek uiteengezet. Deze zijn ongetwijfeld even, of zelfs meer, historisch als de geschriften van de apostelen. Bovendien hebben zijn leerlingen – Origenes, Plotinus, en Longinus (raadsman van de beroemde koningin Zenobia) – allemaal omvangrijke documenten nagelaten van het philalethische stelsel; tenminste voor zover hun geloofsbelijdenis openlijk bekend was, want de school was verdeeld in een exoterische en een *esoterische* leer.

¹ Wilder, *Op.cit.*, blz. 5, 9.

Vr.: Hoe heeft laatstgenoemde onze tijd bereikt, u denkt immers dat wat terecht WIJSHEID-RELIGIE wordt genoemd, esoterisch was?

HPB: De WIJSHEID-RELIGIE was altijd één, en omdat ze het laatste woord vormt van kennis die voor de mens mogelijk is, werd ze zorgvuldig bewaard. Ze is vele eeuwen ouder dan de theosofen van Alexandrië, bereikte de huidige theosofen en zal elke andere religie en filosofie overleven.

Vr.: Waar en door wie werd ze zo bewaard?

HPB: Bij de ingewijden van elk land; bij serieuze zoekers naar waarheid – hun discipelen; en in die delen van de wereld waar zulke zaken altijd heel waardevol werden gevonden en nagestreefd: in India, Centraal-Azië en Perzië.

Vr.: Kunt u enkele bewijzen geven voor het esoterische karakter ervan?

HPB: Het beste bewijs dat u voor dit feit kunt krijgen is dat elke oude religie, of beter gezegd filosofie, uit esoterisch of geheim onderdicht en een exoterische (uiterlijke en openbare) eredienst bestond. Verder is het een welbekend feit dat de MYSTERIËN van de Ouden bij elk volk bestonden uit de ‘grote’ (geheime) en de ‘kleine’ (openbare) MYSTERIËN – denk bijvoorbeeld aan de beroemde plechtigheden in Griekenland, die Eleusinia worden genoemd. Van de hiërofanten van Samothrake, Egypte, en de ingewijde brahmanen van het oude India, tot de latere Hebreeuwse rabbi’s, ze hielden allemaal hun diepste overtuigingen geheim uit angst voor ontwijding.

De joodse rabbi’s noemden hun exoterische religieuze boeken de *Merkabah* (het uiterlijke lichaam), ‘het voertuig’, of *het omhulsel van de verborgen ziel* – d.w.z. hun hoogste geheime kennis. Bij geen van de oude volkeren maakten de priesters ooit hun werkelijke filosofische geheimen aan het grote publiek bekend, maar gaven hen alleen het omhulsel. Het noordelijk boeddhisme heeft zijn ‘grote’ en zijn ‘kleine’ voertuig, bekend als het mahāyāna, de esoterische, en het hīnayāna, de exoterische scholen. U kunt hun die geheimhouding ook niet kwalijk nemen; want u zou toch ook niet uw kudde schapen voeden met geleerde verhandelingen over plantkunde in plaats van met gras?

Pythagoras noemde zijn gnosis ‘de kennis van de dingen die zijn’, of ἡ γνῶσις τῶν ὄντων, en die kennis was alleen voor zijn aan een